

Dokumentacja (fragment) złożona do konkursu na kuratorski
projekt wystawy w Pawilonie Polskim na
58 Międzynarodowej Wystawie Sztuki w Wenecji w 2019r.

Projekt: *OSTARBEIT – Dorota Nieznalska i Jörg Herold*

Kuratorzy: Iwona Bigos i Martin Schibli

Ostarbeit **Dorota Nieznalska & Jörg Herold**

1. koncepcja wystawy

Punktem wyjścia wystawy **Ostarbeit** dla polskiego pawilonu, w ramach 58. Biennale w Wenecji 2019, jest archiwum Instytutu Niemieckich Prac na Wschodzie (Institut für Deutsche Ostarbeit, IDO), założonego przez Generalnego Gubernatora Hansa Franka w Krakowie w 1940 roku, którego zadaniem było m.in. naukowe opracowanie danych antropologicznych różnych grup etnicznych zajętych przez III Rzeszę wschodnich terenów, takich jak Łemkowie, Bojkowie, Romowie, czy innych żyjących w górach i na przedgórzu polsko-ukraińskim. Zebrane za pomocą pomiarów, ankiet, fotografii części ciała i badań lekarskich dokumenty miały służyć udowodnieniu, że wybrane grupy nie nadają się do germanizacji i w związku z tym niektóre z nich powinny ulec likwidacji. Ich pseudonaukowy charakter nie był niczym innym tylko przygotowaniem do Zagłady.

Dorota Nieznalska (Polska) i Jörg Herold (Niemcy) są artystami, którzy w swojej twórczości odnoszą się do trudnych tematów historycznych, udowadniających nie tylko ich złożoność, ale również ich wpływ na rozwój aktualnych niepokojących wydarzeń współczesnej Europy. Nieznalska od lat podąża ścieżkami badania przemocy w historii oraz współczesności. To właśnie jej zaawansowane studia materiałów IDO stały się inspiracją do stworzenia koncepcji tej wystawy. Również Herold od 2006 wielokrotnie podejmował w swoich pracach badania rasowości wybranych narodów czy też osób zdegenerowanych, nawiązując do wywodów niemieckiego antropologa i teoretyka ras Johanna Friedricha Blumenbacha (1752-1840). Zaproszenie do stworzenia wspólnej instalacji artystów pracujących w bardzo różny sposób, posługujących się odmiennymi mediami oraz pochodzących z Niemiec i Polski było świadomym wyborem i gwarancją powstania projektu o złożonym i wielowarstwowym przesłaniu.

W ramach **Ostarbeit** Dorota Nieznalska pokaże niezwykle ciekawą reinterpretację archiwum IDO w formie ikonostasu i kopii archiwalnych zdjęć wykonanych w technice ambrotypii. Jörg Herold rozszerzy ją o abstrakcyjny obraz w formie ramienia ściennego pokrytego tapetą o wzorze stworzonym z digitalizacji wybranych wyników badań instytutu, których Niemcy nie zdążyli już zweryfikować.

Wystawa integruje - koncepcyjnie i wizualnie - różne równoległe warstwy perspektyw historii i doświadczenia europejskiego: czystki etniczne, stosunki niemiecko-polskie itp. Oboje artyści interweniują w swoje prace, tak jak często dzieje się to w historii, tworząc tym samym jedno wspólne dzieło.

Ostarbeit jest zarówno zaproszeniem do refleksji nad faktami historycznymi, które choć ukryte, działają na naszą europejską podświadomość i teraźniejszość, jak i próbą wizualnego ukazania niebezpieczeństwa wynikającego z posługiwaniem się nauką jako narzędziem reżimów totalitarnych w walce przeciwko tolerancji i demokracji. Jej tytuł nawiązuje bezpośrednio do nazwy Instytutu, ale również ilustruje proces wspólnej międzynarodowej artystyczno-kuratorskiej pracy nad skomplikowanym i wielowarstwowym tematem.

Dorota Nieznalska jest jedną z najbardziej interesujących polskich artystek. Mieszka i pracuje w Gdańsku. Brała udział w ponad stu wystawach zbiorowych i indywidualnych w kraju i za granicą. Jej prace znajdują się w kolekcjach publicznych i prywatnych w kraju i za granicą. W 2013 roku uzyskała stopień doktora na Wydziale Rzeźby, Kierunek Intermedia w Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Do 2017 roku pracowała jako asystentka Wydziału Rzeźby i Intermediów w gdańskiej ASP.

Realizuje prace z zakresu rzeźby, instalacji, fotografii, wideo. W swoich wczesnych pracach wykorzystywała między innymi symbole religijne. Problem silnej tradycji katolickiej panującej w Polsce łączyła z męską dominacją w społeczeństwie. Poruszała także tematy tożsamości, seksualności oraz stereotypowych ról kobiet i mężczyzn. Obecnie interesują ją zagadnienia relacji społecznych i politycznych w kontekście przemocy. Realizuje projekty badawcze dotyczące miejsc pamięci, śladów pamięci/zapomnienia oraz historii.

Jörg Herold należy do czołówki niemieckich artystów wizualnych. Mieszka i pracuje w Lipsku. W swojej twórczości interesują go mechanizmy przechowywania i zabezpieczenia pamięci, również tej kulturowej, a w swoich badaniach sięga zarówno do dzieł naukowych jak i literatury historycznej. Posługując się filmem, instalacją, rysunkiem i malarstwem bada wymaginowane i rzeczywiste miejsca pamięci. Nazywa siebie „dokumentalnym archeologiem”. W 1991 i w 1995 roku brał udział w biennale w Sydney i Wenecji, a w 1997 roku prezentował swoje prace na documenta X.

W 2003 stworzył dla Bundestagu w Berlinie architektoniczny projekt „Lichtspur auf Dateline

Ostarbeit

Dorota Nieznalska & Jörg Herold

3. streszczenie scenariusza wystawy

Wystawa **Ostarbeit** dla polskiego pawilonu, w ramach 58. Biennale w Wenecji 2019 jest prezentacją projektu opracowanego przez dwóch artystów i dwóch kuratorów żyjących w różnych krajach europejskich. Punktem wyjścia do stworzenia przez Dorotę Nieznalską i Jörga Herolda wspólnej instalacji są archiwalne zbiory Instytutu Niemieckich Prac na Wschodzie (Institut für Deutsche Ostarbeit w skrócie IDO).

Polska artystka i niemiecki artysta podjęli wyzwanie wizualnego przedstawienia wyników prac faszystowskich naukowców zajmujących się badaniami rasowymi we wschodnich regionach Generalnej Guberni, w latach 1940-44. Przy czym każdy z nich wykorzystując archiwalne materiały IDO rozwija projekt w sobie charakterystyczny sposób. Nieznalska szukając odpowiedniej oprawy dla znalezionych materiałów sięga do tradycji ortodoksyjnych przedstawień religijnych umieszczonych w cerkwiach na ikonostasie. Nieznalska zastępuje przedstawienia świętych zdjęciami osób sportretowanych pod przymusem przez faszystowskich antropologów. Celowo nie wypełnia jednak wszystkich płaszczyzn ściany. Postawienie ikonostasu w przestrzeni pawilonu i możliwość przekroczenia carskich wrót przez zwiedzających, które w tradycji ortodoksyjnej jest zarezerwowane tylko dla kapłana, to zaproszenie do wejścia do prezbiterium, którego przestrzeń jest miejscem tabu, sferą nieba. A właśnie tam artystka umieszcza wykonane na podstawie kopii archiwalnych, fotografie zrealizowane techniką mokrego kolodionu (ambrotypia). Posłużenie się tą starą, XIX-wieczną techniką, pozwala otrzymać jeden unikatowy obraz na szkłe o bardzo szczególnym charakterze. Zawieszane w powietrzu twarze wydają się być uchwycone w momencie znikania w czasie i w przestrzeni. Instalacja Nieznalskiej zostaje brutalnie przebita przez ścianę/mur zbudowaną przez Herolda, który na podstawie zdigitalizowanych danych pomiarowych zebranych przez nazistowskich badaczy tworzy abstrakcyjny wzór tapety. Jego konceptualne zweryfikowanie i zwizualizowanie wygenerowanych podczas II Wojny Światowej materiałów badawczych przeradza się w symboliczną kontynuację i zakończenie pseudonaukowych badań, potrzebnych do legitymizacji barbarzyńskich praktyk nazistowskiego reżimu. Umyślne przebicie ikonostasu przez wzorzystą ścianę i jego brutalne wejście w sferę prezbiterium jest nie tylko dopełnieniem instalacji Nieznalskiej ale dobitnym podkreśleniem bestialstwa badań zakwalifikowanych przez faszystów jako naukowe. Wystawę będzie uzupełniał katalog z tekstami kuratorów i dwóch niezależnych naukowców zajmujących się zarówno ogólnym tematem eugeniki oraz weryfikacją badań IDO, które stanowią ważny przekaz historyczny na temat wojny, okupacji, zagłady, martyrologii. Wystawie będzie towarzyszyło również spotkanie z naukowcami zajmującymi się, ponownie bardzo aktualnym tematem rasizmu i jego wpływu na aktualny rozwój ruchów nacjonalistycznych w dzisiejszej Europie.